

Hadik András tábornok harcai Németalföldön Bergen Op Zoom vára körül 1748 elején.

Mária Terézia királynő trónja és birodalma biztosítása érdekében vívott örökösödési háborúinak első szakasza 1745 december 25-én, a Nagy Frigyes porosz királlyal Drezdában kötött békével végetért. A királynő egyik ellenségével a hadakozást egyelőre befejezte. De a háború olasz földön és az északi harctéren (Belgiumban és Hollandiában) tovább folyt. Ebben harcolt Hadik András 1746-ban, mint egy lovasdandár vezetésével megbízott ezredes, 1747 március 6-a óta pedig mint tábornok. Mária Terézia birodalmi hadserege, az angol, hannoveri és hollandi csapatokkal együtt alkotta a hadtörténetben pragmatikai hadseregnek nevezett haderőt, Lotharingiai Károly herceg fővezérsége alatt. Az ellene küzdő francia hadsereg a pragmatikai seregnél jóval népesebb volt és élén Szász Móríciz herceg tábornagy, e korszak egyik legkiválóbb hadvezére állott. A pragmatikai hadsereg sem 1746-ban, sem 1747-ben nem tudott döntő eredményt elérni. Kénytelen volt a belgiumi erős várakat és erődöket 1746-ban kiüríteni. A Breda városában összeült békekonferencia meddő tanácskozások után széjjeloszlott s így 1747 tavaszán mind a két fél újabb háborúra készült. A pragmatikai hadsereg fővezére ebben a hadjáratban a Cumberlandi herceg, II. György angol király fia lett. A Mária Terézia országaiból származó seregsoport élén Batthyány Károly gróf tábornagy állott.

Az 1747. évi háború sem volt szerencsésebb az előző év harcainál. A pragmatikai sereg 1747 július 2-án Maastricht közelében, Laeffeld mellett vereséget szenvedett. A szövetséges hadsereg a vereség után egyelőre Maastricht mögött helyezkedett el. Szász Móríciz marsall, francia fővezér, most az előtt a feladat előtt állott, hogy vagy megtámadja ezt a sereget, vagy pedig a harctér másik pontján igyekszik eredményt elérni. Arról meggyőződött, hogy a Cumberlandi herceg seregét — bár Laeffeld mellett megverte, — teljesen le nem győzte és ezt a Maas folyó mögött jól elhelyezett sereget megtámadni nehezebb feladat lenne, mint egy, a főseregtől távolabb fekvő ponton győzelmet aratni. Elha-

tározta tehát, hogy körülzárja és megostromolja a Schelde torkolatánál fekvő Bergen Op Zoom várát. Ennek a várnak birtoka nemcsak harcászati, hanem politikai szempontból is fontos volt. Azt remélte, hogy ennek bevételével a hollandi rendeket a szövetségeseiktől való elszakadásra és békekötésre bírhatja. A Maas mögötti főszereg megfigyelésére csak kisebb erőket hagyott és a hadműveletek súlypontját a Schelde vonalára helyezte át. Antwerpenben volt a Bergen Op Zoom-i vállalkozás alapja, itt Salières tábornok parancsa alatt nagyobb haderőt gyűjtött össze. Bergen Op Zoom megvívására pedig egyik legjobb tábornokát, Löwendal gróf altábornagyot küldte. Valamennyi nevezetesebb német forrás megemlíti azt az érdekes véletlent, hogy a francia seregnek ebben az időben három legkiválóbb vezére nem volt francia eredetű. Szász Móríciz herceg, a svéd Löwendal és a magyar Bercsényi László voltak e hadjáratban kétségtávol a francia sereg akkori legkiválóbb vezéregyéniségei.

Löwendal ostromló seregével június 9-én Antwerpenbe, július 12-én Bergen Op Zoom alá érkezett. Azon a vidéken akkor, Hessen-Philippsthal herceg tábornok parancsa alatt a várban és környékén mindössze néhány zászlóalj táborozott s e térszín közelében Hildburghausen herceg hadteste. Löwendal közeledtére a hollandi csapatok kiürítették az Antwerpen és Bergen Op Zoom közötti helységeket és a várba vonultak vissza. Löwendal június 15-én megkezdte a vár szabályszerű ostromát, ami az akkori idők harceljárása szerint abból állott, hogy a várat nagyobb távolságra teljesen körülzárták, azután megkezdték a vívóárkok és az összekötőárkok kiásását, az ütegállások kiépítését. Löwendal odaérkeztenek hírére a Cumberlandi herceg július 18-án haditanácsot tartott s azt javasolta, hogy a szövetségesek Maasricht alól teljes erejükkel vonuljanak Bergen op Zoom felmentésére. Ez ellen Batthyány tábornok felszólalt. Királynőjének érdekét védte, amikor azt kívánta, hogy a birodalom németalföldi területeit — Belgiumot, a Maas vidékét és Luxemburgot — ne hagyják védtelenül. Érvelése győzött s a herceg Bergen Op Zoom megsegítésére Schwarzenberg herceg altábornagy alatt egy erősebb hadtestet — 10 zászlóaljat és 20 hollandi lovasszázadot — küldött. A Cumberlandi herceg kénytelen volt a hollandi államtanács határozott kívánságára, Bergen Op Zoom várának védelmét a 86 éves, hanyatló szellemi és testi erejű, mindamellett makacs és tanácsokat nem szívesen elfogadó Cronstrom hollandi tábornokra bízni. Schwarzenberg herceg felmentő serege július 28-án Herzogenbuschba érkezett s előcsapatait Bergen Op Zoom felé, Bredáig toltá előre. Itt azután Hildburghausen herceg csapataival megerősödve tovább vonult és augusztus

2-án már közvetlenül Bergen Op Zoom közelében, Rosendaal környékén táborozott. Itt haditanácsot tartottak s úgy döntöttek, hogy az ellenséges túlerő miatt egyelőre nem támadnak, hanem a vár körül olyan állást foglalnak el, ahonnan az ellenséget megfigyelhetik, zavarhatják és Bergen Op Zoom közlekedését Antwerpen felé megakadályozhatják.

Bergen Op Zoom várát és az azt körülfogó erődítményeket 1576-ban építették. 1628-ban a hollandiak legnévesebb várépítője, Mennow Van Coehoorn újjáépítette és kibővítette oly módon, hogy közbeiktatott erődök segítségével összekötötte Bergen Op Zoomot, Steenberg várával. Ezt a várrendszert azután még több ízben, legutoljára 1727-ben megújították, állandóan jókarban tartották, úgyhogy az ostrom évében, 1747-ben kifogástalan állapotban, az akkori várerődítési tapasztalatok szerint kitűnően kiépítve várhatta a franciák támadását. Mivel a vár a tenger színénél alig egy-két méterrel magasabb térszínen, tengeröblök, folyótorkolatok, csatornák között feküdt, erődjei úgy készültek, hogy mindenfelé szabad kilátást nyujtva, nemcsak a szárazföldet, hanem a vizet is szem előtt tarthatták és tűzérséggel, puskatűzzel pásztázhatták. Azon felül gondoskodás történt arról is, hogy a csatornarendszerek eltömésével, a zsilipek kinyitásával, a vár körüli térszín egy részét eláraszthassák s ezzel a támadók előnyomulását megakadályozzák. Az erődrendszer legerősebb pontja maga Bergen Op Zoom volt. Voltaképpen csak egy-két helyen lehetett megtámadni, telát védelme nem okozhatott nagyobb fejtörést egy erélyes parancsnoknak, ha kellő felszereléssel és jó csapatokkal rendelkezik.

Hadik András életrésésében azokról a hónapokról, amelyek a laeffeldi csata és Bergen Op Zoomnak a franciáktól szeptember 16-án, történt elfoglalásáig eltelték — nem sokat ír és a bécsi Kriegsarchiv ez évből származó hadműveleti iratai között sem találjuk nyomát, hogy akkor hol tartózkodott és milyen huszárezredék voltak keze alatt. Mindenesetre Schwarzenberg hadtestének valamelyik lovascsoportját vezette, mert azt meg tudjuk állapítani, hogy a vár elesését megelőző időben Bergen Op Zoom közelében tartózkodott. Mindíg tanulni vágyó és hadvezető készségét fejleszteni kívánó egyéniségére jellemző, hogy az ostromot megelőző időszakban önként jelentkezett, hogy a várba menjen és a helyszínén tanulmányozza a várharc részleteit és egy akkori korszerű vár műszaki berendezéseit. Önéletrésésében megtudjuk, hogy Esterházy Miklós gróf ezredessel és még két tiszttel engedélyt kért és kapott, hogy 48 órára eltávozhasson csapatától, belopódzon az ostromlott várba és ott helyszíni tanulmányokat végezzen. Ez, akkor volt, ami-

kor a franciák az erődrendszernek egyik fontosabb támaszpontját már erősen ostromolták. Hadikéknak sikerült a várba jutni és ezalatt a két nap alatt éjjel-nappal az erődrendszer első vonalában tartózkodva, megismerte a hadviselésnek azt a különleges módját, amelyre egy lovastisztnek egyébként sohasem nyílt volna alkalma. Sőt heves ágyútűzbe is került, amikor az előállítások futóárkait tekintette meg. Constrom tábornokról az volt a véleménye, hogy öreg, ilyen feladatra már nem alkalmas ember.

Valószínű, hogy ha Constrom helyett erélyesebb tábornok ül Bergen Op Zoom várában, azt a franciáknak nem sikerül bevenni. Szász Móricz herceg maga sem bízott Bergen Op Zoom elestében, mert nehéz volt az ostromló sereget élelmezni. A vidék szegény volt s az utánpótlás csak Antwerpenből volt lehetséges, ezt az útvonalat pedig Schwarzenberg lovassága állandóan veszélyeztette. Ha pedig erősebb csapatot küld oda, akkor a francia seregnek Hollandiában való alkalmazásával megfosztja Franciaországot csapataitól s lehetővé teszi, hogy a pragmatikai sereg arra felé támadjon.

A Cumberlandi herceg táborába augusztus közepétől kezdve már mindig rosszabb hírek érkeztek Bergen Op Zoom felől: Constrom jelentéseiből fásultság, kevés ellenálló képesség volt észlelhető. Bejelentette, hogy kitérőseket nem rendez és sürgősen kér segítséget. Bár Batthyány tábornagy továbbra is ellenezte, hogy nagyobb erőket küldjenek Bergen Op Zoom megsegítésére, a bécsi kormány politikai okokból nagy súlyt vetett e vár birtokára és augusztus utolsó napjaiban elrendelte az egész birodalmi sereg elindítását Bergen Op Zoom felmentésére. Baranyay altábornagy lovashadtestének parancsnokságát augusztus 30-án Esterházy Miklós tábornok vette át s azt a parancsot kapta, hogy erélyes portyázásokkal zavarja a vár összeköttetését az antwerpeni francia főcsapattal.

Mindezek az intézkedések azonban nem tudták már feltartóztatni a vár sorsát. Löwendal szeptember 16-án, hajnali szürkületkor, erélyes támadással és meglepetésszerű rajtaiütéssel elfoglalta a külső erődöket, azok gondatlan és helyenként részeg őrségét hamar leküzdötte, azután betört a főerődbe. Az aggastyán várparancsnokot a támadás annyira készületlenül találta, hogy alig tudott hiányos öltözetben kimenekülni szállásából. Lóra pattant és a vár egyik még nem ostromlott kapuján keresztül kimenekült a Hessen-Philippstali herceg táborába.

Batthyány herceg tábornagy harccsoportja a vártól északkeletre, Oudenbosch környékén harcrakészen helyezkedett el, mert arra számított, hogy Löwendal Bergen Op

Zoomi sikere után tovább halad Breda városa felé. Gyorsan tábori erődvonalat készítettek, — ezen a vidéken és Rosendaal közelében egy erősebb támaszpontot építettek a csatornán átvezető híd védelmére.

A franciák azonban megelégedtek Bergen Op Zoom elfoglalásával. A várba gróf De Blet francia tábornok alatt erősebb őrséget helyeztek el, Salières tábornokot egy hadtesttel Antwerpenben hagyták s azután október első napjaiban visszavonultak a Dyle folyó mögötti téli szállásaikra Brüsszel—Löwen vidékére. Elvonulásuk után a szövetséges sereg lovassága Rosendaal vidékéről előrenyomult Wouw Huybergen—Calmpthout környékére, hogy a Bergen Op Zoomból Antwerpenbe vezető utat állandóan megfigyelhesse és az azon a vonalon elhelyezett francia őrségeket zaklassa. Amikor azután a Cumberlandi herceg megállapította, hogy a francia főszereg a Dyle folyó mögött téli tartózkodására berendezkedett, november első napjaiban ő is elrendelte a szövetséges hadsereg hátravonását. A sereg zöme Aachen—Köln—Luxemburg vidékére került, a tulajdonképeni harc-téren, Hollandia nyugati sarkában csupán erősebb megfigyelő csoportokat hagytak, Braunschweig-Wolffenbütteli herceg tábornok parancsa alatt. Közvetlenül Hollandia brabanti részében, tehát a Schelde partvidékén, főleg lovasságot helyeztek el: Esterházy altábornagy lovascsapatát. Ez a csapat három bánati gyalogzászlóaljából, egy vértess-, egy dragonyos-ezredből és a Beleznay-huszárezredből állott. Ennél a harccsoportnál volt beosztva Hadik András tábornok, aki állomáshelyéül Rosendaalt választotta. Neki kellett szemmeltartani a Bergen Op Zoom felé vezető utakat és megakadályozni a vár felsegítését. Feladata annyiban egyszerű volt, hogy csak a várból déli irányban Antwerpenbe vezető útvonalakat kellett elzárnia, mert a franciák másoldalról a várhoz közelíteni nem tudtak. A Schelde folyó torkolatánál, a Bergen Op Zoomtól nyugatra fekvő szigetet a hollandi csapatok tartották kezükben, úgyszintén a közvetlenül a vártól északra fekvő Halsteren községet. Ezt különösen megerősítették. Addig pedig, amíg meg nem indult a Scheldén a jégzajlás, széles torkolatában és a tengerparton angol és hollandi hajók zártak el minden víziutat a vár felé. Sőt az egyedüli, szárazföldön Antwerpen felé vezető út környékét is megszükitették a szövetséges csapatok azzal, hogy a Bergen Op Zoom vidékén folyó sok csatornát felduzzasztották, nagy területeket vízzel árasztottak el és a járható utakat kísérő kiemelkedő pontokon, homokzátványokon, erős földsáncokat építettek.

Hadik tábornok előrs vonalát félkör alakban állította fel Hoogstraeten—Achterbroeck—Esschn—Nispen—Wouw—

Steenbergen vonalában és ez előtt az előőrsvonal előtt rendszeres portyázásokat rendelt el, Calmpthout—Hoogerheyde vonala előtt egészen a Bergen Op Zoomtól Antwerpen felé vezető úton túl a Schelde keleti partjáig. Különítményé-

1. vázlat.

nek zömét pedig Rosendaalban helyezte el és úgy tagozta, hogy bármilyen irányban azonnal harcrakelhessenek, ha az előőrsök Antwerpen felől erős ellenséget vagy a vár felé irányított élelmiszer szállítmányt jeleznének. Hadik részletes tervezetét dolgozta ki az elkövetkezendő téli háborúra és

azt elküldte Brédába a Braunschweig—Wolfenblütteli hercegnek, a németalföldön maradt hadseregcsoport főparancsnokának. A Braunschweigi herceg Hadik tervezetét Hágába továbbította a szövetséges hadseregek főparancsnokához, a Cumberlandi herceghez. Tervét egy haditanácsban megvitatták, amelyen jelen volt Batthyány tábornagy, Vilmos orániai herceg, Németalföld helytartója és Burmania hollandi tábornok kíséretében még több hollandi tábornok. Javaslatával általában egyetértettek, csak a hollandi tábornokok találtak benne kifogásolni valót. A Cumberlandi herceg úgy döntötte el a vitát, hogy Burmania tábornok, a Braunschweigi herceg és Albemarle gróf angol tábornok kíséretében Hadik főhadiszállására lovagolt és elvezettette magát arra a helyre, amely felett a haditanácsban vitáztak. Erős lovas kísérettel felkeresték az első vonal legszűkebb pontjait Bergen Op Zoom közvetlen közelében s amikor Hadik ott a helyszínén szinte kézzelfoghatóan megmagyarázta javaslatainak helyes voltát, valamennyien igazat adtak neki. E tervet olyan előrelátó és célszerű volt, hogy a Cumberlandi herceg a haditanács után teljesen Hadikra bízta a Bergen Op Zoom körülvételével kapcsolatos esetleges harcok vezetését.

Hadik azután még kiegészítette az elárasztás munkálatait. Előőrsei elé tábori erődítéseket, az erdei rejtett ösvények és keresztutak megfigyelésére pedig megerősített megfigyelő állásokat építtetett, szóval minden tekintetben felkészült reá, hogy a vár megsegítését Antwerpen felől megakadályozza és a várból esetleg várható kitöréseket erőlye- sen visszaverje. Szokott tevékenységével éjjel-nappal maga irányította és ellenőrizte a munkálatokat és a járőrök rendszeres portyázásait. Önéletleírásában írja, hogy a közel hét hónapig tartó ostromzár alatt jóformán egyetlen egy éjjel sem aludt kényelmesen levetkőzve.

Az elmúlt évek sziléziai hadműveletei alatt szerzett tapasztalataihoz híven, itt is szétágazó kémszervezetet és hírszolgálatot rendezett be. Nemcsak Antwerpenben és a Schelde-parti községekben voltak jól fizetett kémei, hanem a Bergen Op Zoom várában is. Így azután Hadik nemcsak arról értesült idejekorán, ha a várból kisebb-nagyobb járőrök élelemszerzés céljából kimerészkedtek, hanem arról is, hogy Antwerpenből mikor és milyen erős élelmiszer szállítmányok indulnak el Bergen Op Zoom felsegítésére.

A hadtörténeti munkák lapjain ebből az időből Hadiknak főleg csak egy nevezetesebb harcáról találunk részletesebb feljegyzéseket. Arról a harcról, amikor 1748 március 15-én széjjelvert egy erősebb különítményt és a várnak szánt bőséges élelmiszer szállítmányt elfogta. Többi harcáról,

amelyeket 1747 decemberétől 1748 április közepéig a vár alatt vívott, eddig alig tudtunk valamit. Önéletrírásának és megmaradt leveleinek tanulmányozásából azonban megállapíthatjuk most már azt is, hogy nemcsak ezt az egy nagyobb harcot könyvelhetjük el, ebben a háborúban Hadik tábornok legszebb haditetteként. A körülzárás alatt, 1747 december 30-án, 1748 január 12-én, március 4-én azután a már említett március 15-i nagyobb harc után, április első napjaiban is végrehajtott olyan haditetteket, amelyek fényesen igazolják hadvezéri képességét és a magyaros huszáros harceljárás alkalmazásában való rendkívüli ügyességét.

Bergen Op Zoom addig tarthatta magát, amíg összeköttetése Antwerpenrel meg nem szakad és a várórséget onnan állandóan élelmezni lehetett. Minden szállítmány, ami Hadik csapatai kezébe kerül, csökkenti a vár védőrségének élelmiszerkészletét és megkönnyíti a körülzáró sereg életét. Hadik, mint tapasztalt katona jól tudta, hogy minden élelmiszer szállítmányt erős csapat kíséri Antwerpenből a várba. Ha tehát ő egy ilyen menetoszlopot fel akar tartóztatni és széjjelverni, akkor legalább is ugyanilyen erős csapattal kell annak útját állani. A szanaszét portyázó és éberen vigyázó huszárrörök természetesen erre nem lettek volna elég erősek. Ha pedig a járőrök már csak akkor veszik észre a közeledő ellenséget, amikor az, a neki kijelölt portyázó területre ér, s csak akkor tudnak Hadiknak jelentést küldeni, akkor nagyon valószínű, hogy a megfelelő erejű csapat a rosendaali központból már nem éri őket idejekorán utól. Hadiknak tehát azt kellett megtudnia, hogy mikor gyűjtenek össze a franciák Antwerpenben egy-egy erősebb szállítmányt és mindenestre jó néhány nappal előbb azt is, hogy mikor és milyen erős fegyveres kísérettel indul ez a szállítmány a Bergen Op Zoom felé vezető egyetlen útvonalán a vár felé. Jól fizetett kémei segítségével Hadiknak ezt mindig sikerült idejekorán megtudnia.

Az első gazdagabb szállítmányt Salières tábornok 1747 december 31-én indította el Antwerpenből. Ezt Hadik két, — Antwerpenben foglalkoztatott ügyes kéme útján már 30-án megtudta. Értesülése szerint a szállítmány a kora reggeli órákban indult el, hogy a körülbelül 40 km-es út után még a sötétség beállta előtt Bergen op Zoomba beérkezhesen. Hadik tehát 30-ról 31-re virradó éjjel Rosendaalból elindult 1200 horvát és 600 magyar huszárral. Kémei azt üzenték, hogy a kb. 1500 szekérből álló szállítmányt 2000 ember fogja kísélni. Hadik még napfelkelte előtt akarta elérni a Huybergen melletti erdő kiszögelését, Bergen Op Zoomtól kb. 8—10 kilométernyire. Ezt a helyet azért választotta, mert az erdő itt egészen az országútig nyúlt és a dombos, cserjés

térszín is igen alkalmas volt arra, hogy a franciákat kelepcebe csalja.

Éjjeli menete a mély hóban és nagy hidegben, lóháton, kellemetlen volt, úgy hogy Hadik gyalogszerrel vezette csapatát. Hét óráig tartó fárasztó menet után elérték a kijelölt pontot. Hogy legénységében e fárasztó éjjeli menet alatt a jó hangulatot ébrentartsa, segédtsíztjeit Nispen községig előre küldte. Ott a segédtsíztjek pálinkás hordókkal megrakott szekereket állítottak fel az útvonal két oldalán és amikor Hadik csapata a falun keresztülvonult, menetközben minden katonájának kulacsát megtöltötték.

A helyszínére érve, Hadik 300 horvát lovas és 100 huszárt a homokzátonyok mögött állított fel Bergen Op Zoom közelében. 300 horvátot és 200 huszárt tovább küldött rejtett úton Antwerpen felé, ő maga pedig a csapat többi részével Hoogerheyde közelében rejtőzködött el. Terve szerint az Antwerpen felé küldött csapatnak észrevétlenül a menetelő francia oszlop hátamögé kellett lopózkodnia, azt csendben követni, de sem ennek a csoportnak, sem a Hadiktól személyesen vezetett csoportnak nem volt szabad megrohanni a franciákat, mindaddig, amíg azok bele nem ütköznek a Bergen Op Zoom felé küldött harccsoportba. Ha ez a csoport észreveszi a közeledő franciákat, azonnal megrohanja. A harci lármára a franciák mögött lopózkodó csoport is megtámadja őket hátulról. Ez a kétfelől jövő támadás, Hadik számítása szerint, föltétlenül két részre bontja az elől és hátul védekezésre kényszerített fegyveres kíséretet. Ha ez megtörténik, akkor avatkozik a harcba Hadik vezetésével csapatjának zöme, rárohan a szekerekre és az ütközetet befejezi.

Bár a harc végül csakugyan Hadik győzelmével végződött, de mégsem egészen az ő tervei szerint. A francia csapat ugyanis a rossz utak miatt már a délelőtti órákban Santvliet közelében megakadt. Néhány szekér tengelye eltört, a szekértábor összekavarodott és csak késő délután tudott onnan tovább indulni. Így azután már besötétedett, amikor még mindig csak Ossendrecht községig értek. Hadik gyors pillantásával felismerte a helyzetet. Haditervét este nem hajtotta volna végre, mert a különböző oldalakról s most már különböző időkben támadó harccsoportjai a sötétségben összezavarodhatnak s az erélyes központi vezetés lehetetlenné válik. Gyorsan magához rendelte a kikülönített két csapatot s amikor egész különítménye együtt volt, már csak addig várt, amíg a franciák Ossendrecht vidékéről az erdőkből kibontakozva, sík, lapályos területre értek. Ekkor egész különítményével rájuk rohant, de előzőleg szigorúan

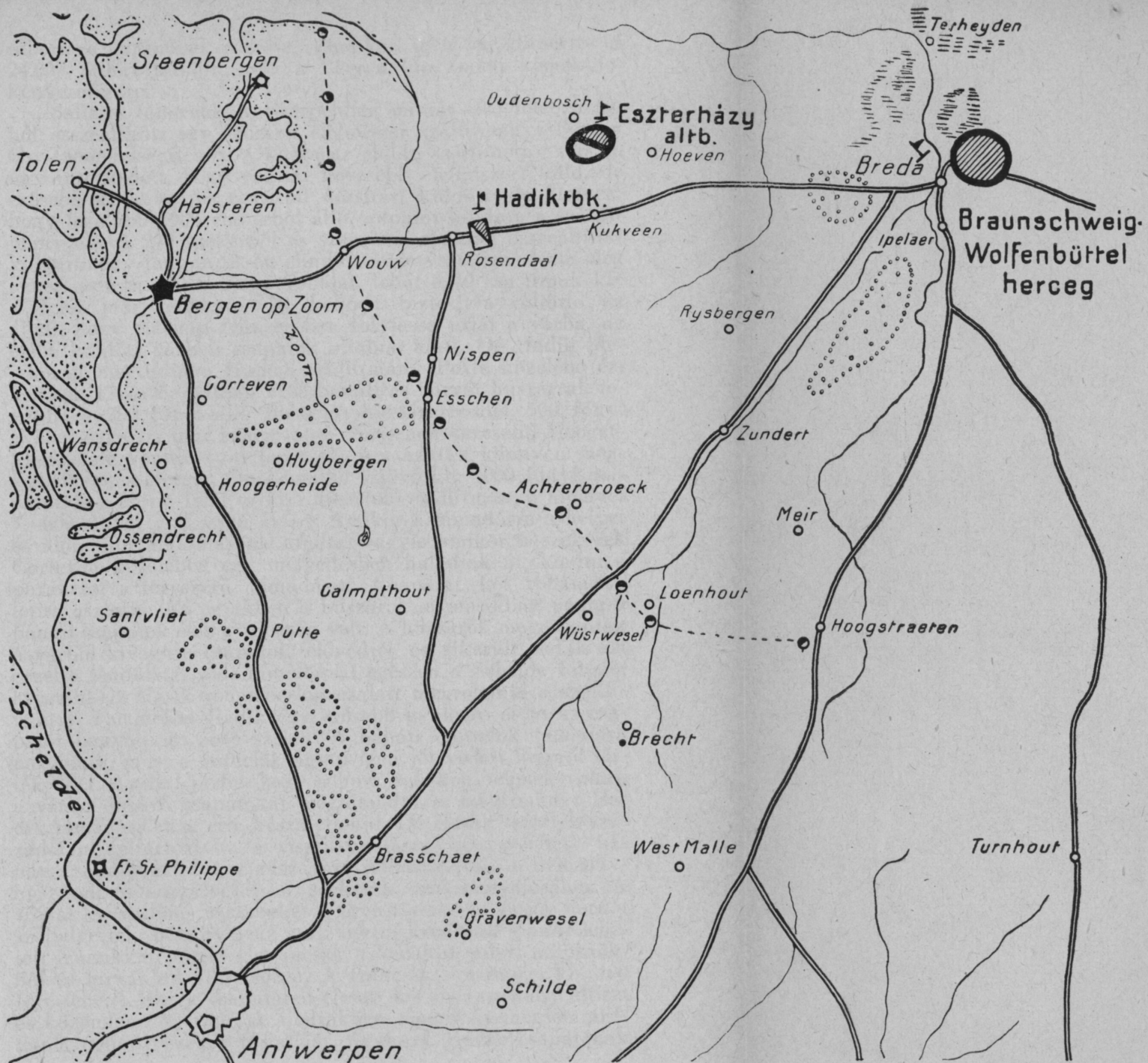
meghagyta tisztjeinek, hogy rendet tartsanak csapataikban, nehogy az éjjeli kavargásban egymásnak okozzanak kárt.

Hadik váratlan támadása sikerült. A franciák menetoszlopa összekavarodott, a szekereket az úton cserbenhagyták és az útszéli árkokba bújva, vaktában lövöldöztek a nagy lármával előtörő huszárokra és horvátokra. A vaksötétben azonban csupán a szekerek után hajtott marhákat sikerült Hadiknak zsákmányolnia és Rosendaalba hajtatnia, huszárai pedig a szállítmányt vezető francia élmező főtisztet ejtették foglyul. A szekerek elvontatására a vaksötétben gondolni sem lehetett. (Hadik feljegyzése szerint 1500, a Bécsbe érkezett hivatalos jelentés szerint azonban csak 200 szekérből állott e szállítmány.) Erre csak akkor lehetett volna gondolni, ha Hadik és csapata megvárják a reggelt és a még ott rejtőzködő franciákat széjjelverve, a megmaradt lovakkal elvontatják a szekereket. A harci lármára azonban váratlanul megjelent a küzdelem színhelyén a Bergen Op Zoomi várórség egy erős csapata a vár parancsnokának, De Blet tábornoknak vezetésével. Ennek a csapatnak beavatkozása az éjjeli zűrzavart azután teljessé tette. Ez a csapat, abban a hitben, hogy ellenség közeledik, rálőtt a szállítmányt kísérő csapatból a vár felé menekülő franciákra, azok visszafordultak és sokáig tartott, amíg De Blet tábornok a tüzelést és támadást be tudta szüntetni. Ilyen körülmények között Hadik tanácsosabbnak tartotta a harcot beszüntetni és megelégedett az elért eredménnyel. Csapatát összeszedte és visszavezette Rosendaalba. Ez alatt mégis sikerült néhány szekeret magukkal vinniök, úgy hogy a liszttel, szalonnával és egyéb élelmiszerekkel megrakott szekereken kívül, végeredményben 40 ökör, 44 disznó és 100 birka volt ennek a harcnak eredménye. Az állatokat Hadik feljegyzése szerint 5000 tallérért eladták, ezt a pénzt a portyázásban résztvettek között felosztották. Hadiknak azonban gondja volt reá, hogy a sebesültek számára is egy pár ezer forintot félretegyen.

A minden körülményt gondosan mérlegelő és rugalmasan gondolkodó Hadik számára ez a harc nagyon tanulságos volt. Megismerte azt a módot, ahogy a franciák az ilyen élelmiszer szállítmányokat kísérni szokták. A szállítmány gazdagságából azt következtette, hogy a várban valóban nagy lehet az inség és mivel ez a megsegítés csak részben sikerült, számíthat arra, hogy a közeli napokban egy újabb és valószínűleg még erősebb szállítmányt indítanak el Antwerpenből. Abból a körülményből pedig, hogy a vár közelében lejátszódott harcra, a Bergen Op Zoom-i vár parancsnoka személyesen rohant ki a bajba jutott szállítmány elé, Hadik azt következtette, hogy De Blet tábornok hirtelen elhatározású ember, mert mindenesetre szokatlan, hogy egy vár parancs-

noka, bizonytalan helyzetben vaktában kirohanjon a várból anélkül, hogy tudná, vajjon sikerül-e ismét a várba visszajutnia. „Nach dieser seiner ausgenommenen Naturbeschaffenheit dachte ich also reiflich nach, ob und wie dieser hitzige Mann in ein solches Unternehmen verführt werden könne, daß man diese beträchtliche Festung durch einen coup de main erobern könnte?” (Mivel ilyen természetűnek ismertem meg, azon gondolkodtam, hogy milyen módon lehetne ezt a hirtelen elhatározású embert valami olyan vállalkozásra csábítani, hogy azalatt ezt a hatalmas várat váratlan rajtaütéssel megvehessük?) Hogy ezt a tervét végrehajthassa, Hadiknak igen alaposan meg kellett ismernie egyrészt a vár pontos tervrajzát, másrészt pedig a várórség erejét. A vár tervrajzát kémeitől megkapta s mikor mindezeket az adatokat megtudta, részletes haditervet dolgozott ki. Hogy a francia tábornokot a várból kicsalja, azt tervezte, hogy kb. 3000 főből álló különítményt fog küldeni a legközelebb Antwerpenből jelzett szállítmány feltartóztatására azzal a feladattal, hogy a menetoszlopot lehetőleg Bergen Op Zoomtól már nagyobb távolságra kényszerítsék harcra. Amikor pedig megtudja a szállítmány Antwerpenből való elindulásának napját, 6000 gyalogosból és 200 lovasból álló csapatot, — mégpedig válogatott birodalmi és angol ezredeket, magyar huszárokat — Breda—Oudebousch környékén készen tart és azokat Rosendaal és Wouw környékére a Zoom folyó partjáiig előrevonja. Itt már csak $\frac{3}{4}$ órányira vannak a vártól, de olyan sűrű cserjés, erdős térszínen, hogy az ellenség portyázói elől rejtve maradhatnak. Ha azután a szállítmány elé küldött csapat azzal harcbekeveredik, és amint reméli, a francia tábornok erre a várórség egy részével hebehurgya módon kirohan a várból és attól messze távolodik, akkor 2000 német és angol lovas ügetésben Bergen Op Zoom felé siet, mindegyik hátamögé lovára felvesz egy-egy gránátost. Ez a 4000 főből álló gyalogos és lovas csapat azután elhelyezkedik a vár kapui és a vártól eltávolodó parancsnok csapatai között s ezzel elrekeszeli a várba való visszatérés útját. Ugyanakkor azután a Bergen Op Zoomtól északra legközelebb fekvő erős hollandiai helyőrségből, Tholen városából, amely csak $\frac{1}{2}$ órányira feküdt, egy erős csapat észak felől közeledik a várhoz, hogy a várórség figyelmét ott is lekösse. Ha mindez sikerül, akkor Hadik reménye szerint a 200 lovas széjjelveri és elragadja az élelmiszerszállítmányt. A 4000 főből álló vegyes különítmény széjjelveri a várból kirohanó csapatot s a parancsnokától megfosztott vár azután könnyen juthat az észak felől odanyomuló csapat birtokába.

Hadik ezt az alapos haditervét elküldte a Braunschweigi hercegnek. Az erélyes hadműveleteket kedvelő

tábornok kitűnőnek találta, Hadikot igen megdicsérte és 24.000 tallért küldött neki a Bergen Op Zoomi kémek lekenyerezésére.

Salières tábornok Antwerpenben január első felében újból összeállított egy erősebb élelmiszer szállítmányt Bergen Op Zoom felsegítésére. Okulva az előbbi szállítmány sorsán, úgy intézkedett, hogy ezúttal kevesebb élelmiszert küld, de erősebb kísérettel és egyúttal útasítást küldött De Bletnek, hogy legalább 1000 emberből álló csapatot küldjön a szállítmány elé. A 250 szekérből és szarvasmarhákból összeállított különítmény január 12.-én elindult és tervszerűen elérte még aznap este Santvliet-Putte vonalát, tehát a 40 km útnak kb. a felét már megtette. Itt kellően biztosítva töltötte az éjjelt, hogy másnap friss erőben folytassa útját a várba, az elébe küldött várbeli csapatok oltalma alatt. De Hadik idejekorán megtudta a francia szállítmány Putte közelébe érkezését. 13-án hajnalban 1100 bánáti és horvát huszárral, továbbá a 700 főből álló Beleznay-huszárezreddel, 500 főnyi gyalogsággal, a már ismert úton, Nispenen keresztül Hoogerheyde felé vonult s ott lesbeállt. Így azután könnyen megfigyelhette a Bergen Op Zoomból kijövő kb. 1000 főnyi csapatot és a Putte felől tovább menetelő szállítmányt, amelyet 5—600 ember és 2 ágyú kísért. Amikor a támadásra a helyet és időpontot alkalmasnak találta, vagyis amikor a szekerek Corteven közelében egy mélyedésben haladtak át, kiadta a parancsot a tervszerű támadásra. Csapatát két rohamoszlopra osztotta. Az egyikben a huszárok, a másikban pedig a bánáti csapatok és a gyalogság volt. A huszárok megrohanták a várból kivonult csapatok elővédjét és sikerült nekik azt ezzel a lendületes oldaltámadással egészen a Schelde folyóig kergetni. A másik rohamoszlop ezalatt megrohanta a szállítmányt. Tartalékul Hadik egy erősebb gyalogos és lovas csapatot hagyott az erdő szélén. A bánáti csapatok támadása megakadt, mert a franciák ágyúi igen jól védett helyről lőtték őket. Azáltal pedig, hogy a huszárok kénytelenek voltak a várból kijövő csapatokat megtámadni, a szállítmányt Hadik támadása nem érte készületlenül. De Hadik tartalék századaival feltartóztatta a visszavonulásra kényszerített bánáti csapatokat. Ezt a zűrzavart felhasználták a Beleznay-huszárok és hozzáfogtak a szekerek zsákmányolásához. A szénás és szalmás szekereket felgyújtották, 14 boros hordót széjjelverték, néhány száz zsák lisztet kiszórtak s amit lehetett magukkal vittek. Ugyancsak a kezükbe jutott az ökrökből és birkákból álló csorda. A franciák vesztesége kb. 100 főre tehető. Hadik csapatából elesett két tisztt, néhány altiszt és közember. A franciák ijedtükben maguk is megsemmisítették néhány szekér tartalmát, úgyhogy Hadik csapatának

elvonulása után, az Antwerpenből elindult szállítmány csak nagyon kis maradványát tudták a várba bevinni. Hadikot jól sikerült vállalkozásáért nemcsak a Braunschweigi herceg, hanem maga Batthyány tábornagy is igen megdicsérte. Az Udvari Haditanácshoz Verviersből január 22-én írott jelentésében mondja, hogy a vár felsegítése meghiúsult: „...„Durch den Herrn General Feltdwachtmeister von Hadick, welcher dem Feind bey nur immer sich ergebenden Gelegenheiten, all möglichen abbruch zu Thun Beeyferet is.“

A várból a szállítmány elé küldött csapatot De Blet tábornok személyesen vezette. Mivel azonban onnan való kijövele tervszerűen és nem úgy ahogy Hadik előbb említett részletes tervében remélte, hebehurgya módon történt, és a váratlanul jött kémjelentés után amúgy sem lett volna idő Hadik előbb említett kedvenc tervét végrehajtani — a vár megrohanása elmaradt.

Hadik tervének végrehajtására sajnos, később sem került sor, mert De Blet tábornok súlyosan megbetegedett és február elején a várban meghalt.

A francia tábornok betegségével és halálával kapcsolatban érdekes és az akkori hadviselés lovagias módjára jellemző esetet ír le Hadik naplójában.

De Blet gróf január közepén hadikövetet küldött Hadikhoz egy levéllel, amelyben arra kérte, hogy engedje meg, hogy Antwerpenbe érkező felesége őt súlyos betegségében Bergen Op Zoomban meglátogathassa és adjon megfelelő kíséretet mellé, hogy a várat körülzáró vonalakon keresztüljuthasson. Hadik azonnal hadikövetet küldött Antwerpenbe, aki meghozta Salières tábornok engedélyét, hogy egy magyar huszárrör Antwerpenbe mehessen, s a grófnőt onnan továbbkísérje. Hadik ezután egy trombitást, egy tizedest és négy huszárt küldött megfelelő igazolványokkal ellátva Antwerpenbe. A magyar járőrt bekötött szemmel kísérték a városba, ott azután megfelelő szállást jelöltek ki nekik, mert a grófnő érkezésére még két napig kellett várniok. Hadiknak még arra is volt gondja, hogy a járőr vezetőjéül olyan altisztet jelöljön ki, aki franciául tudott, mert azelőtt a francia Bercsényi-huszárezredben szolgált s onnan jött vissza a magyar csapatokhoz. A magyar huszároknak Antwerpenben nem volt bántódásuk, de mégsem érezték jól magukat. Velük egy szálláson volt elhelyezve egy újonnan felállított francia lovasezred három százada. Ezek a fekete egyenruhás francia újoncok igen fitymálva bántak a magyar huszárokkal. Egyikük kirántotta a magyar huszárkáplár kardját, hogy — mint gúnyosan mondta — megnézze, vajjon elég éles-e ahhoz, hogy velük szembeszálljon? Faggatták a magyarokat, hogy tisztjeik elég bátrak-e? A nagyhangú, kérkedő fiatalemberekből

álló egyik századot „Les Fils de Mars“-nak, a másikat „Les Fils de Bellona“, a harmadikat „Les Invincibles“-nek nevezték, hogy — mint mondták — magukat nevükkel is félelmetessé tegyék. A magyar huszárkáplár kénytelen volt ezt a sok hengest szóltanul túrni, de megfogadta magában, amikor visszatérte után Hadiknál emiatt panaszkodott, — hogy majd megtanítja ezeket a franciákat a magyar katona megbecsülésére, ha arra kerül a sor.

A grófnőt Antwerpenbe való érkezése után Hadik járóre sok és gazdag podgyászával együtt átvette, kocsijait közrefogta és a birodalmi sereg előőrs vonalain keresztül bántatlanul kísérte a Bergen Op Zoomi vár kapujáig. A francia tábornok gazdagon megajándékozta a magyar huszárokat és udvarias levélben megköszönte Hadik előzékenységét. Amikor azután De Blet tábornok, februárban meghalt, a várból ismét hadikövetet küldtek Hadik táborába, azzal a kéréssel, hogy a grófnőt kísértesse vissza Antwerpenbe. Hadik természetesen ezt a kérést is teljesítette.

Január végén Antwerpenbe érkezett a francia hadsereg egyik legkiválóbb alvezére, a Bergen Op Zoomi viszonyokat jól ismerő Löwendal tábornok, hogy a vár felsegítését erőlyesebben kezébe vegye. A várban nagy nyomor uralkodott és ragályos betegségek is apasztották őrségét. Löwendal felismerte azt a helyzetet, hogy amíg a birodalmi seregnek előőrs vonala — élén ilyen, mindenkor tettekész, mozgékony parancsnokkal, mint Hadik — figyeli a Bergen Op Zoom és Antwerpen közti útvonalat — lehetetlen lesz a várat megsegíteni. Ezért egy színleges nagyobb méretű hadműveletet készített elő. Kémek és megbízottak segítségével azt a hírt terjesztette, hogy Antwerpenben 50.000 embert gyűjt össze, mert keleti irányban, Breda felé előretörve akarja a szövetségesek ottani téli szállásait megtámadni és Hollandiának ezt a részét megszállni. E hírekkel valóban elvonta kissé Hadikék figyelmét Bergen Op Zoomtól, Hadik február közepén megbetegedett. Mindez lehetővé tette Löwendalnak, hogy február 8—10-e között 250 szekér élelmiszert akadálytalanul becsempészessen a várba. Ezzel kb. négy héttel meghosszabbította a Bergen Op Zoom-i védőrség életét.

De a Braunschweigi herceg és Hadik ezután a váratlan vállalkozás után hamar ráeszméltek, hogy a Breda felé tervezett támadás csak mese volt, ezért újból minden figyelmüket Bergen Op Zoom környékére fordították.

Hadik a vár alatt folytatott sűrű portyázásai közben megállapította, hogy az erődök külső lejtőin a várnak az elmúlt évben végrehajtott ostroma után igen sok bomba, ágyugolyó hevert. Ezeket a várőrség ügylátszik nem tudta használni, ezért nem szállította be a vár belsejébe. Tűzérségünk-

nek viszont szüksége volt lővőszerre, ezért Hadik vállalkozott arra, hogy ezt az értékes hadianyagot összegyűjti és hátraszállítja. A magára vállalt feladat nem volt könnyű, hiszen a bombák és ágyúgolyók közvetlenül az ellenségtől megszállott erődök külső peremén és lejtőin hevertek, tehát a merész vállalkozóknak jóformán a francia örök puskája végéig kellett előrecsúszniok és ott ezt, a minden elővigyázat ellenére is lármával járó műveletet végrehajtani. De a vállalkozó szellemű és leleményes Hadik semmitől sem riadt vissza. Hogy milyen módon akarta ezt a merész vállalkozást végrehajtani, azt még bizalmas segéd tisztjének sem árulta el. Március 3-ra 600 üres szekeret gyűjtetett össze Rosendaalban azzal az ürüggyel, hogy a szövetségesek hátráblésvő élelmiszer raktárából akar csapatai számára ruhát, élelmet előreszállítani. Titokban erős köteleket szerzett, azok végeire vaskapcsokat erősített, hogy a bombák és ágyúgolyók fülébe, nyílásába akasztva azokat csendesén kimozdíthassa helyükből. A szekereket azután a március 4-re vírradó éjjel kiválasztott ügyes járőrök kíséretében az előre kiszemelt helyekre küldte. Éjfél tájban értek a vár alá, ott azután a szekereket 15-ös csoportokba osztotta, mindegyik csoport mellé 1 tisztet és 12 embert adott és ezalatt más járőrökkel, a vár más pontjain színleges járőrtámadásokat rendezett. Amikor azután a jól kitanított emberek óvatosan előrecsúsztak, a bombákat és ágyúgolyókat összegyűjtve gyorsan szekerekre rakták és dolguk végeztével még a hajnali szürkület előtt elsiettek a vár alól, a nagy lármára az egész várórség riadót fúvatott, mert azt hitte, hogy a vár megrohanása vagy általános támadás következik. Gyorsan meggyűjtötták az előtérben elhelyezett szurokfáklyákat és jelzőtüzeket, de mindezzel elkéstek. A Wienerisches Diárium 1748 március 27-i számában közölt adatok szerint Hadik ügyes vállalkozásának eredménye az volt, hogy 555 bombát és 664 db. 24 fontos ágyúgolyót szállítottak el az ellenség torkából. A hollandi kormány igen megköszönte Hadiknak ezt az ügyes vállalkozását és az abban résztvett legénység között néhány száz aranyat osztott széjjel.

Időközben a vár helyzete rohamosan romlott. A tüzelő fogytán volt, a franciák március elején a vár környékén már minden fát kiirtottak, sőt a városban megüresedett házak fapadlóit, ajtóit is kénytelenek voltak eltüzelni. A riasztó hírekre Salières tábornok Antwerpenben aggódva belátta, hogy ha március közepéig nem sikerül a várat felsegíteni, az menthetetlenül elvész. Ezuttal az eddigieknél jóval bőségsébb szállítmányt akart a várba juttatni, természetesen ennek megfelelő erősebb fegyveres kísérettel. E francia vállalkozás megghisítása ismét Hadik feladata lett. A Braunschweigi

herceg, a siker érdekében megerősítette a Hadik keze alá tartozó csapatokat, hogy a várható erős harcban alul ne maradjanak. A beérkezett kémhírek szerint az élelmiszer szállítmány március 14-én fog indulni Antwerpenből és a Löwendal tábornoktól sikeresen végrehajtott vállalkozás tanulságait megszívlelve, aznap este szintén Santvliet és Putte között fogja tölteni az éjjelt, hogy másnap korán reggel pihent erővel siessen a vár felé.

A Hadik alá rendelt haderő 3000 embernél több volt. 1000 osztrák gyalogos, két gránátos század Elmendorf tábornok alatt, 500 hannoveri gyalogos, Loretti őrnagy alatt 5 zászlóaljba tagozva. Két zászlóalj bánáti lovas, a Beleznahuszárezred 4 százada Tököly gróf tábornok alatt, 2 század vértés a Diemar ezredből Seckendorff gróf tábornok alatt, ennek az ezrednek karabélyos százada Hofman kapitány alatt, végül 4 ágyú. Ez a tekintélyes haderő március 14-én d. u. már a rosendaali táborban várta Hadik parancsait. Hadik az előørs vonalat és a járőrszolgálatot megszigorította, hogy ellenséges kémek vagy szökött katonák ne tudjanak rajta átcsúszni és e seregsoport Rosendaalba való érkezéséről a franciákat értesíteni.

De Blet tábornok halála után szász Móríc herceg egyik kedvelt emberét, De Vaux tábornokot nevezte ki Bergen Op Zoom várának parancsnokává. Hadik hírből már ismerte őt. Higgadt, haditapasztalatokkal bíró, kemény katona volt, gyakorlott vezető; Mivel Hadiknak felhatalmazása volt hozzá, hogy az Antwerpenben és Bergen Op Zoomba elhelyezett francia csapatok legfőbb parancsnokaival — ha a szükség kívánja — közvetlenül hadikövetek útján érintkezzék, többször váltott leveleket De Vaux-val. Március 11—12-e táján újból jelentkezett De Vaux hadikövete Hadik szállásán valami semmimondó levéllel, szóban is átadva a francia tábornoknak azt az üzenetét, hogy nagyon szívesen meglátogatná, mert szeretne ezzel a kiváló ellenfelével megismerkedni. Hadik átlátott a szítán. A hadikövet felésleges ideküldéséből azt következtette, hogy ez csak körüli akar nézni, vajjon nem gyülekeznek-e erősebb csapatok Hadik tábora körül, tehát a franciák bizonyára készülnek valamire. De Vaux szóbeli üzenetére udvariásan azt válaszolta, hogy nagyon megtisztelve érezné magát, ha a francia tábornok őt táborában meglátogatná, de ez csak akkor lesz lehetséges, ha mint hadifogoly kerül az ő (Hadik) kezeibe. Amikor ezt üzenté, nem is sejtette, hogy ez a találkozás hamarosan be is fog következni. A hadikövet távozása után Hadik tábornok sürgősen üzenetet küldött Antwerpenben lakó kémjeihez és megparancsolta nekik, hogy ha — mint várható — erősebb élelmiszer készleteket raknak kocsira, szóval ha egy Bergen Op Zoom

felé küldendő szállítmány összeállítása megkezdődik, akkor az egyik kém lopódzon ki azonnal a városból, vágatasson lóhalálban Rosendaalba (útközben mindenütt váltott lovak várják) és tájékoztassa Hadikot a szállítmány nagyságáról, tartalmáról és a kíséret valószínű erejéről. Ha pedig a szállítmány Antwerpenből elindul, akkor a másik kém vágatasson ezzel az újabb hírrel azonnal Rosendaalba.

Az eddigi tapasztalataiból azt is tudhatta, hogy minél nagyobb szállítmány közeledik Antwerpenből, annál erősebb csapat fog Bergen Op Zoomból elébejönni. A legelső feladat lesz tehát megakadályozni, hogy ez a csapat a szállítmányt kísérő csapattal egyesülhessen. Az Antwerpenből várt első kém már március 14. előtt jelentkezett Hadiknál a szállítmány, és a fegyveres kíséret erejének pontos adataival, a második kém pedig 14-én este azzal a hírrel, hogy a francia szállítmány Putte környékén tölti az éjjelt. Március 15-én hajnali szürkületkor, Hadik haditerve szerint elindította seregének egyik részét Bergen Op Zoom déli várkapuja felé. Ennél a csoportnál volt a 4 ágyú és főként gyalogság. 200 huszárt Antwerpen felé küldött azzal a feladattal, hogy megállapítsák a szállítmány elindulását az éjjeli táborból. Ezeknek a huszároknak azután az erdőben rejtve oldalt kísérni kellett a szállítmányt, hogy időnként tájékoztassák Hadikot annak helyzetéről. Egy harmadik csoport (600 horvát és 300 huszár) Bergen Op Zoom és Rosendaal közé állott és azt a parancsot kapta, hogyha a várból kijött őrség harcra keveredik a mieinkkel, ez a csoport igyekezzék, ha a helyzet megengedi a várba behatolni. Ebből az intézkedésből látjuk, hogy Hadik eredeti tervéhez, azaz a vár megrohanásához abban az esetben, ha a vár őrsége onnan kirohan, bár némileg módosított alakban továbbra is hű maradt. Seregének megmaradt részével, kb. 500 horváttal, 300 huszárral, 2 gyalogos zászlóaljjal, 2 gránátos századdal Wouw közelében az erdőben telepedett le, olyan helyen, hogy a Bergen Op Zoomból kivonuló franciák megtámadására rendelt seregcsoportja közelében lehessen.

Március 15-én reggel 6 órára Hadik minden csapatrésze helyén volt és várta a kellő pillanatot, amikor kiosztott szerepe szerint a harcra avatkozhatik. Hadik kémeinek hírei mind igazak voltak. De Vaux tábornok személyesen vezette a várból a szállítmány elé küldött erősebb csapatot. Portyázói tájékoztatták őt, hogy Bergen Op Zoom, Wouw és Nispen környékén az erdőben erősebb mozgolódás észlelhető. Számítva azzal, hogy ez az ellenséges csapat (Hadik különítménye) már értesült a puttei éjjeli táborból induló szállítmány közeledéséről és azt meg akarja zavarni, Hoogerheyde felé sietett s ott olyan helyzetben csoportosította csapatát, amely

lehetővé tette neki egyrészt, hogy elérje a Bergen Op Zoom felé közeledő szállítmány elővédjét, tehát azzal az összeköttetést létrehozza, — másrészt pedig megakadályozza, hogy az ellenség őt ebben megelőzze. Igen ügyesen helyezte el csapatát a Hoogerheyde és Huybergen közötti lankás, homokbuckákkal teleszórt térszínen, ahonnan jól megfigyelhette az erdő felől várt támadások irányait.

Azonban Hadik is résen volt. Amikor az erdő széléről megállapította De Vaux tábornok csapatainak elhelyezkedését, egyúttal örömmel értesült arról, hogy a szállítmány eleje akkor — d. e. 10 óra tájban — még nem érkezett Hoogerheyde vidékére, bár már nem volt messze tőle. Hadik gyorsan határozott. Fel akarta használni ezt a kedvező alkalmat arra, hogy a várbeli különítménnyel leszámoljon, még az antwerpeni szállítmány odaérkezése előtt. Seregcsoportját személyesen vezette az erdő szélére, azután támadásra indította a következő csoportosításban. A reguláris gyalogság szemben, előlről rohanta meg a Hoogerheyde-Huybergen közötti hevenyészett francia állást. Mivel a franciák csak rövid idővel ezelőtt értek oda, sáncolásra vagy futólagos erődítési munkálatokra nem volt idejük. 500 horvát lovasát déli irányba küldte, hogy a franciák állását alúlról körülkarolják. 300 huszárját pedig észak felé, hogy elzárják a vártól, azután hátulról a Schelde folyó felől igyekezzenek a harcba avatkozni. Mind a két lovascapatnak meghagyta, hogy akkor rohanják meg az ellenség szárnyait és hátát, amikor a gyalogság már harcbekeveredik. A karabélyos századokat tartalékként kezeügyében tartotta, a vértés ezredet pedig a küzdelem színterétől északra helyezte el harcra készen Bergen Op Zoom felé, hogy megakadályozza egy onnan esetleg még küldendő csapat kibontakozását. Parancsa szerint a horvátok kezdtek meg a harcot, mégpedig lórólszállva tüzeléssel. Ezalatt Hadik összes csapatrészei a jó fedezéket nyújtó homokbuckák mögött annyira megközelítették a franciák állását, hogy amikor az általános támadást Hadik elindította, rövid tűzharc után mindenütt azonnal kézitusára került a sor. A gyalogság és a horvátok felrohantak a homokdombokra és onnan szakadtak a franciák nyakába. Elmendorff tábornok osztrák zászlóaljai rövid küzdelem után betörték a franciák állásába és amikor a horvát lovasság többi része is, — bekanyarodva a franciákat minden oldalról megrohanta —, De Vaux tábornok hadseregcsoportjának sorsa eldőlt. Rövid kézitusája után a franciák, az őket most már minden oldalról körülvevő birodalmi ezredek vasgyűrűjéből kiszabadulni nem tudtak. 49 tiszt, élükön De Vaux tábornok és közel 800 ember esett Hadik fogságába. A két francia ágyút is elfoglalták.

Hadik kitűzött feladatának első részét tehát kitűnő eredménnyel megoldotta. Megsemmisítette a várból kivonuló erős francia sereget, sőt foglyul ejtette annak, s egyúttal a várnak parancsnokát is. Az az üzenet, amivel pár nappal ezelőtt a francia tábornok hadikövetét a várba visszaküldte, valóra vált. De Vaux tábornok most csakugyan tisztelegthetett Hadik főhadiszállásán, de csak mint hadifogoly.

Amikor Hadik a harcnak első mozzanatát győztesen befejezte, a Puttéból elindult szállítmányt kísérő ezredek éle már csak egy ágyúlövésnyire volt a küzdelem színhelyétől. Hadik sürgősen kiadta parancsát a fogságbaesett franciák és az ágyúk Rosendaalba való szállítására, azután összegyűjtötte a harcban szétszórta csapatrészeket, előre vonta eddig még harcba nem vetett tartalékát, azután tulajdonképeni feladatának elvégzéséhez fogott és hadinépét támadásra csoportosítva sietett a szállítmány elé. Amikor a szállítmányt kísérő francia parancsnok, De Vaux tábornok csoportjának szétveréséről értesült, menetoszlopát megállította. A szekerekből úgy ahogy lehetett, gyorsan szekértáborokat alkotott. A gyalogság a szekértáborok közepén fejlődött fel tűzharcra, a lovasság pedig a szekértáborokat körülfogta és lazább és sűrűbb vonalakban portyázva igyekezett feltartóztatni Hadik mindig veszedelmesebben közeledő és támadó csapatait. Hadik tábornok a szekértábor lekiüzdését egy gyalogoszászlóaljra és a horvát lovasságra bízta, lovasságának másik részével a szekereket védő lovasságot támadta meg, de gondolt arra is, hogy nem várt fordulat esetében legyen friss tartalékcsapat is a kezében. A szekerek közé szorult francia gyalogság nem könnyen adta meg magát, szívósan védekezett. Ekkor avatkozott a harcba a francia lovasságnak az a három százada, amelyeknek kérdéséről Hadik Antwerpenbe küldött káplárja bosszúsan számolt be parancsnokának. Hadik a huszárokat és a két karabélyos századot, továbbá az Antwerpen felé még a harc előtt küldött századait gyorsan összevonta és e három friss francia századra hajtotta. Arra is volt ideje, hogy a huszárok vezetőjének megparancsolja, hogy ne kegyelmezzenek ezeknek a francia fekete huszároknak, akik mint Mars, Bellona fiai és magukat legyőzhetetleneknek nevező harcosok egykor pöfeszkedve kérkedtek vitézségükkel és kíváncsiak voltak a magyar huszárkard élességére. Így is történt. A Beleznay-huszárok legázolták ezt a francia lovascsapatot, 5 tiszt 30 emberük Hadik fogságába került a többi vagy elszaladt, vagy a küzdelem helyén maradt.

Hadik ekkor vetette harcba a hannoveri ezred egyik zászlóalját. Ez a friss csapat azután teljesen megtörte a szekérvárban védekező francia csapatok erejét, a tábor fel-

bomlott. Csapataink azokat a szekereket, amelyeknek fogatai épen maradtak, gyorsan elvontatták, amire nem volt idejük, azt megsemmisítették, felgyújtották úgy, hogy a hatalmas élelmiszer-szállítmányból jóformán semmisen jutott Bergen Op Zoom várába. A lábasjószágot, sikerült Hadik csapatainak Rosendaalba hazaszállítani.

A harc a déli órákban végetért, akkor azonban Hadik már megtudta azt is, hogy Antwerpenből egy francia tábornok vezetésével kb. 2000 lovas közeledik üggetésben a küzdelem színhelyére. Ezzel az új ellenféllel már nem lett volna tanácsos szembeszállni. Takarodót fúvatott, seregét az erdőben rendbeszede, azután gazdag zsákmányával visszatért Rosendaalba. Mindez elég sokáig tartott, de amikor az Antwerpenből odasiető francia lovasság a küzdelem színhelyére érkezett, már csak Hadik utóvédjeit találta ott. A franciák ilyen körülmények között nem tartották érdemesnek azt, hogy a sűrű erdőben kövessék Hadik elvonuló csapatát. Az utóvéddel folytatott rövid tűzharc után, a sötétség beálltakor visszavonultak Antwerpenbe.

A franciák vesztesége ebben a Bergen Op Zoom körüli legnagyobb ütközetben kb. 2000 főnyi volt. Hadik vesztesége mindössze 47 halott, köztük 3 tiszt és kb. 50–60 sebesült. A De Vaux tábornok helyébe lépő várparancsnok Bergen Op Zoomból másnap 24 órás fegyverszünetet kért Hadiktól, hogy halottait és sebesültjeit hazaszállíthassák. Hadik ebbe természetesen beleegyezett és maga is küldött egy trombitást, mint hadikövetet a csatátér eltakarítását végző francia különítményhez főleg azért, hogy így egészen pontosan megtudja az elesettek számát.

E szépen előkészített és ügyesen végrehajtott rendkívül eredményes ütközet után Hadiknak igen sok dicséretben volt része. A Braunschweigi herceg Bredából még az nap, március 15-én, hosszú levélben üdvözölte őt: „Rendkívül nagy örömet szerzett nekem az Öntől oly szerencsésen és dicséretre méltó módon vezetett vállalkozás kellemes híre. Őszintén gratulálók és nem fogom elmulasztani, hogy erről még ma éjjel sürgős jelentést ne küldjek Batthyány gróf tábornagnak, különösen hangsúlyozva az Ön dicséretre méltó magatartását, . . . nem is tudom Önnek eléggé kifejezni, hogy mennyire hálás vagyok Tábornok Urnak ezért a nagyszerű haditettéért. Kérem Tábornok Urat adja át valamennyi tisztjének és csapatának őszinte köszönetemet és biztosítsa őket arról, hogy melegen fogok beszámolni haditetteikről felsőbb parancsnokainak és uralkodóiknak.“ Március 21-én Batthyány gróf tábornagy üdvözölte ugyanilyen meglehangú levélben Hadikot és alárendelt csapatait. Biztosította őt arról, hogy magatartásáról és csapatainak vitézségéről őfelségének a

királynőnek is jelentést fog tenni. Különösen meleg hangon üdvözölte őt régi jóakarója és az első sziléziai háborúban volt parancsnoka, Neipperg gróf tábornagy és annak a reményének adott kifejezést, hogy Hadikot ezentúl még nagyobb feladatokkal fogják majd megbízni, mert újból bebizonyította, hogy nemcsak magyar csapatokat (huszárokat) tud vitézül vezetni, hanem őt hadvezéri képességei, nagyobb, vegyes fegyvernemekből álló seregtestek vezetésére is alkalmassá teszik. Mind a három üdvözlő levélből kitűnik, hogy milyen nagy jelentősége volt Hadik sikeres vállalkozásának. Nemcsak azt érte el vele, hogy Bergen Op Zoom várának helyzete lényegesen rosszabbodott, de azt is, hogy a franciák kénytelenek lesznek haditerveiken változtatni; ezzel a szövetséges hadsereg időt nyer a további hadműveletekre való felkészülésre.

Április 17-én azután megérkezett Batthány tábornagnak az a levele Hadikhoz, amelyben közölte Mária Terézia királynő legfelsőbb megalégedését és dicséretét és egyúttal azt az üzenetét is, hogy a legközelebb megüresedő huszárezredtulajdonosi méltóságot Hadiknak fogja adományozni.

Március közepén a franciák megkezdték előkészületeiket a tavaszi hadjárat megindításához, Szász Móríz herceg Párisból Brüsszelbe érkezett, hogy megindítsa azt a nagy hadjáratot, amellyel a háborút végleg beakarta fejezni és a békét kikényszeríteni. Ezt a legrövidebb idő alatt úgy akarta elérni, hogy hadseregének zömével a pragmatikai seregtől megszállott legerősebb várat, Maastrichtet zárja körül és megadásra kényszeríti. Hogy a Cumberlandi herceg figyelmét erről a helyről elvonja, Antwerpenben erős csapatokat gyűjtött össze. Ezekkel egyrészt a Breda körüli erősebb ellenséges hadsoportot akarta lekötöni, másrészt pedig a végszükségben szenvedő Bergen Op Zoom várát megsegíteni.

A szövetségesek főhadiszállásán, Hágában összegyűlt fővezérek, a Cumberlandi herceg, Batthyány tábornagy, Albemarle gróf, a Braunschweigi herceg és Tongern tábornok között nem volt összhang. A hollandusok szívesen kötöttek volna már békét, az angolok viszont a harcot folytatni akarták. Mária Terézia csapatainak fővezére, Batthyány tábornagy, és a főhadiszálláson tartózkodó diplomatái szerették volna a háborút szintén minél előbb befejezni, mert látták, hogy a monarchia érdekei kezdenek elválni a szövetségesek érdekeitől. Mária Terézia kormányának igen nagy gondot okozott a birodalom központjától ilyen messzire nyugaton hadat viselő sereg ellátása. A királynő pedig a legjobban érezte valamennyi tanácsadója közül azt, hogy neki nem a franciák királya a legveszedelmesebb ellensége, hanem II. Frigyes porosz király. Bár a sziléziai háború befejezése óta

Frigyes és Mária Terézia között béke volt, a királynő jól tudta, hogy Frigyes csak kellő alkalomra vár és újból meghorhanja Sziléziát és Csehországot. A királynő nagy öröme sikerült ebben a válságos helyzetben az oroszokkal meg egyezni. Erzsébet cárnő Reprin herceg vezetésével 1748 januárjában egy kb. 30.000 főből álló hadsereget Lengyelországon és Csehországon keresztül a németalföldi harctér felé küldött. Ez a hadtest azonban csak a nyári folyamán érte el Bajorországot, tehát a tavaszi hadműveletekben még nem lehetett reá számítani.

Szász Mórícz terve szerint a francia főszereg előnyomulását Maastricht felé április 4-én kellett megkezdeni. Ezt megelőzőleg kellett tehát a Brede ellen tervezett színleges hadműveleteknek és Bergen Op Zoom megsegítésének megtörténnie, hogy a figyelmet Maastricht vidékéről teljesen elvonja. Szász Mórícz egész vezérkarával március 2-án Antwerpenbe érkezett. A helyszínére érve a marsall azonnal megkezdte a Bergen Op Zoom várának felsegítésére szánt csapatok összcállítását s e hadművelet elindítását. Okulva az elmúlt hónapokban odaküldött szállítmányok kudarcaiból, ezúttal egy egész hadtestet bízott meg ezzel a feladattal. Ennek egyik részét, 4 gyalogzászlóalj, 50 lovasszázadot és még néhány ezer főből álló egyéb csapatot D'Estrées tábornok vezette s április 1-én és 2-án elérte Calmpthout vidékét. Ennek a csoportnak az volt a célja, hogy Breda felé tűntessen és biztosítsa a Bergen Op Zoom-i út vonalát. A második szállítmánnyal, amelyben élelmiszerekkel megrakott 1200 szekér és egy gazdag hadipénztár volt, egy egész dandár indult Rouge tábornok vezetésével április 2-án reggel Antwerpenből. Még ugyanazon a napon azután követte e két előre küldött csoportot Contades tábornok hadteste, (20 zászlóalj, 16 lovasszázad és 10 ágyú.). Április 2-án este tehát a Bergen Op Zoomtól délre fekvő térszínnek azon a részén, ahol Hadik az elmúlt hónapokban ügyes rajtaütéseit végrehajtotta, erős francia csapatok szállottak meg minden községet, majort, erdőt, utat. 3-án reggel Contades hadteste felvonult Hoogerheyde vidékén és arccal kelet felé megszállotta majdnem összefüggő vonalban az egész térszint Bergen Op Zoomtól délkeletre. E sűrű védővonal mögött kellett a többi csapatoknak az élelmi szállítmányt Bergen Op Zoomba kíséreni. Szász Mórícz herceg oly fontosnak tartotta ezt a hadműveletet, hogy 3-án maga is Contades tábornok álláspontjára lovagolt, hogy a helyszínen legyen, ha a Rosendaal körül táborozó szövetséges csapatok a francia hadtestek ellen a támadást megkezdenék.

Ilyen hatalmas haderővel szemben Hadik egyedül gyenge lett volna bármit is kockáztatni, de a francia marsall csa-

patainak Antwerpen körüli gyülekezéséről idejekorán tájékoztatta a Hágában tanácskozó főparancsnokokat. Az ő hadseregcsoportja közvetlenül báró Tongern atábornagy alá volt rendelve, őt figyelmeztette tehát elsősorban, hogy a franciák készülődéseinek vége nem egy Breda elleni támadás, hanem Bergen Op Zoom megsegítése lesz. Tongern nem szerette Hadikot s azt válaszolta, hogy az ő értesülései pontosabbak mint Hadikéi; ő még semmit sem hallott erről s az ellenségnek: „nincs szárnya, hogy csapatainak zömével a Scheldén átrepüljön... s ezekben a napokban már Antwerpenből elindulhasson.“ Hadik Antwerpenben lakó kémei azonban pontosan tájékoztatták őt és kétségtelenül biztos híreket küldtek arról is, hogy Szász Móríczt tábournagy már személyesen is odaérkezett. Ugy látszik élesebb hangú levélváltás is volt e miatt Hadik és Tongern között. Hadik kikérte magának, hogy haditapasztalataiban és megfontoltságában kételkedjenek. A két tábornok közti vitának a Braunschweigi herceg vetett véget, aki április első napjaiban Bredába visszaérkezve és Hadik adatainak helyességéről meggyőződve neki adott igazat és Tongern altábornagyot elhallgattatta. —

A szövetségesek Rosendaal körül azonban több csapatot nem tudtak összegyűjteni s így Hadik előrelátta, hogy a Bergen Op Zoomba most induló erős szállítmányt feltartóztatni nem lesz képes. De harc nélkül nem akarta őket oda beengedni. Április 2-án Rosendaalból elindulva. Nispen közelében legalább a keresztútakra és az Antwerpen felől közeledő útvonalakra erős őrségeket állított fel, és ügyes huszár-járőröket küldött olyan helyekre, ahol ezek, a térszín minden zeg-zúgát most már jól ismerő harcosok a franciák egy-egy csapatának osztagát tőrbeccsalva megsemmisíthessék. A franciák előőrsei és Hadik járőrei között Nispen, Hoogerheyde, Esschen-Achterbroeck vonalában erős harcok kezdődtek, de Hadik csapatai sehol sem tudták a franciák erős előőrsvonalát áttörni. Csupán D'Estrés tábornok elővédjét sikerült április 3-án Nispen közelében a Beleznav-huszárok egy századának, 50 gyalogosnak és 1 hollandi szabadcsapatnak tőrbeccsalni és széjjelverni. De az erős főcsapat odaérkezésekor Hadik különítménye sietve abbahagyta a küzdelmet és néhány ember veszteséggel visszatért a rosendaali táborba. Az élelmiszer szállítmányokat a francia hadtestek április 4-én Bergen Op Zoomba bekísérték, azután visszatértek Antwerpenbe.

A háború Hadik csapatai számára ezzel végetért. Amikor a franciák Mastrichtet körülzárták, Hadik tábornok seregcsoportját Batthyány tábornagy Rosendaalból Hoogstraetenbe rendelte vissza. A bécsi udvar és a franciák között ezalatt már állandóan folytak a béketárgyalást előkészítő tanács-

kozások. Április 30-án aláírták az előzetes békeegyezséget, május 11-én a hadviselő felek fegyverszünetet kötöttek. Az előzetes béke szerint, a Bajorországba érkező orosz hadtestet vissza kellett fordítani Csehországba és Sziléziába. Batthyány tábornagy birodalmi hadserege a Brabanti tartományban a nyár közepén Roermond környékén szállott táborba. Október havában azután a hadviselő felek megkötötték Aachenben a békét, amely az osztrák örökösödési háború első felében a közép és Nyugateurópában vívott háborúknak véget vetett. A békefeltételek a megszállt területek kiürítését is kikötötték, a csapatok az őszi hónapokban a birodalom országaiba hazavonultak. Hadik tábornok Baranyay altábornagy lovas hadtestében október 1-én indult el a Beleznav huszárezreddel a Maas vidékéről. A Rajna vidékén, továbbá a Lahn melletti Marburgon-Hirschfelden-Fuldan keresztül Szászországba, azután Csehország északi részébe vonult téli szállásaira, onnan pedig haza Magyarországra. 1749 január első napjaiban érkezett újonnan kijelölt állomáshelyére, Debrecenbe.

Markó Árpád

FORRÁSMŰVEK.

A hadiesemények legfőbb, eddig ismeretlen forrásgyűjteménye, Hadik tábornagnak a m. kir. Hadilevéltárban lévő gazdag levéltára. Ebből az 1747- és 48-ik év hadműveleteivel foglalkozó hadműveleti iratok és levelek. A harcok részletes leírását és a Hadik személyével kapcsolatos események ismertetését ugyaninnen Hadik önéletrajzából: „Synoptische Lebensbeschreibung des Feld. M. Gr.: And: HADIK, von ihm selbst entworfen 1774.“ merítettem. Felhasználtam ezeken kívül a bécsi volt Kriegsarchiv, (ma Heeresarchiv) „Feldakten Niederlande 1747, 1748“ jelzésű iratanyagát. Továbbá:

Oesterreichischer Erbfolgekrieg 1740—48. A Kriegsarchiv hivatalos kiadványa Wien 1896. — *Wrede*: Geschichte der k. u. k. Wehrmacht. Wien 1901. — *Amon, v. Treuenfest*: Geschichte des k. u. k. Husarenregimentes Nr. 10. (a Beleznav-huszárezred utódeze) Wien 1892. — *Kriegs-Chronik Oesterreich-Ungarns* Wien-Arneth: Maria Theresia Wien. — *Wienerisches Diarium* 1748. évf.